

Мартищук М.В.

аспірант, Прикарпатський національний
університет імені Василя Стефаника

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ХУДОЖНІХ МАЙСТЕРЕНЬ ТКАЦТВА ГУЦУЛЬЩИНИ КІНЦЯ ХІХ – ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ

Анотація. Статтю присвячено розвитку ткацтва на Гуцульщині. Автор намагається висвітлити особливості розвитку художніх майстерень кінця ХІХ – початку ХХ століття, проаналізувати етапи розвитку ткацького мистецтва.

Ключові слова: ткацтво, «Ткацькі товариства», художні майстерні, спілка «Гуцульське мистецтво», килимарство.

Аннотация. Мартищук М.В. Особенности развития художественных мастерских ткачества Гуцульщины конца ХІХ – начала ХХ века. Статья посвящена развитию ткачества на Гуцульщине. Автор пытается осветить особенности развития художественных мастерских конца ХІХ-начала ХХ века, проанализировать этапы развития ткацького искусства.

Ключевые слова: ткачество, «Ткацкие общества», художественные мастерские, союз «Гуцульское, искусство», ковровство.

Annotation. Martischuk M.V. Features of development of artistic workshops of weaving of end Gucul'schiny XIX are beginnings of XX age. The article is sanctified to development of weaving on Hutsulshchyna. An author tries to light up the features of development of artistic workshops of end of XIX- of beginning of XX of century, analyse the stages of development of weaving art.

Keywords: weaving, «Weaving societies», artistic workshops, union of «ArtofHutsulshchyna», carpet.

Постановка проблеми. Ткацтво – один з важливих і найпоширеніших видів матеріальної і художньої культури гуцулів, яке має давні традиції. Розвиток ткацтва зумовлювався історичними, соціально-економічними умовами та побутовими потребами населення в одязі та тканинах для житла.

Кожен етап еволюції ткацького ремесла проходив паралельно із загальною діяльністю народу, характеризувався поступовою еволюцією знарядь, удосконалення технік тkania, застосування новітніх видів сировини, збагачення орнаментально-композиційного та кольорового вирішення, появою нових видів тканин, зміною і розширення їх функціонального призначення.

Аналіз останніх досліджень. У ХІХ – ХХ століттях до питання розвитку ткацтва на Гуцульщині звертались дослідники: В. Шухевич, С. Сидорович, Я. Запаско, А. Жук, К. Матейко, О. Никорак, О. Соломченко та багато інших. Їх праці мають велике практичне значення для вивчення питань характеристики типових галузей ткацтва Косівщини. Оскільки одним з головних напрямів сільськогосподарської діяльності гуцулів було тваринництво, зокрема вівчарство, то основні потреби населення в ткацькій сировині забезпечувалися овечою вовною. З неї виготовляли різноманітні сукна та інші тканини для одягу та інтер'єру житла. Про існування суконництва на території Гуцульщини засвідчують архівні матеріали ХV століття, в яких зафіксовано, що у 1482р. в с. Березові був млин і сукновальня – «ступа» [3, 364].

Про виготовлення полотняних виробів є значно менше відомостей. Архівні матеріали вказують, що населення Гуцульщини відробляло феодальні повинності прядінням лляного і конопляного прядива.

Результати дослідження. У ХVІІІ столітті зростає кількість ремісників зайнятих ткацтвом на території Гуцульщини. Найбільша концентрація ткачів-ремісників була в передмістях Косова, тут 1754р. проживали 33 ткачі [3, 365]. Велика кількість ткачів Косівщини виробляла полотна і вовняні тканини для верхнього одягу. На кінець ХVІІІ століття кожне косівське село мало подібний пристрій для валяння сукон, що використовувалися для пошиття верхнього одягу у гуцулів.

До першої половини ХІХ століття ткацтво на території Гуцульщини розвивалося як домашнє виробництво для власного вжитку. Проте в кінці ХІХ – початку ХХ століття із становленням розвитку капіталістичних відносин, від сільського домашнього ткацтва, поступово відокремилось ткацтво як ремесло. В кожному селі виділялися окремі ткачі або й цілі родини, які найкраще виробляли запаски, крайки, ліжники, верети, сукно та інші тканини на замовлення або на ринок. Безземельні мандрівники, ткачі на правах вільних ремісників селились у містечках поблизу торгових шляхів. В цей час на Гуцульщині активно діють посередники, комерсанти, дрібні торговельні підприємства, які скуповували ткани виробі по мізерних цінах, що призвело до зниження технічної і художньої якості цих виробів, а пізніше і до занепаду народних художніх промислів. Тому в кінці ХІХ століття з метою підтримки подальшого розвитку

Надійшла до редакції 22.12.2012

народного ткацтва Гуцульщини були організовані «Ткацькі товариства», в Косові (1850 р.) [2, 3]. «Ткацькі товариства» засновували школи та майстерні. Вперше ткацька школа була створена у Косові, в 1882 р., а пізніше – в Глинянах (Львівська обл.).

Спочатку ремісники ткали в домашніх умовах. А у 1897 році ткацька школа мала власне приміщення, 20 верстатів. У 1889 році англійська письменниця, шотландського походження, Мені М'юріел Дові, яка є автором книги «Дівчина в Карпатах» відвідала ткацьку майстерню в м. Косів. Вона відзначила високу якість полотна, що тут вироблялося. А ось щодо виробів із вовни, то її здивувало, що поляк який був власником майстерні – не покладався на естетичні смаки гуцулів і впроваджував кольори, зовсім не властиві для цього краю. До того ж він використовував не місцеву овечу вовну, а спроваджував із-за кордону козячу – мохер. Неприємно вразило гостю й те, що робітниками в майстерні були майже діти, а їх робочий день тривав 12 і навіть 16 годин! [6].

Вже тоді крім полотна, ткали килими, верети, ліжники. На початку ХХ століття відомою була ткацька майстерня Ігната Грушковського. У ній навчалась ткацького ремесла молодь, а в переважна більшість – діти.

В кінці ХІХ – на початку ХХ століття на території Гуцульщини починається виготовлення килимових виробів. У 1902 р. ткацтвом і килимарством в Косові займалось 818 майстрів [1, 50].

У 1910-х роках поряд з домашнім виготовленням килимів для власних потреб місцеві ткачі виробляли їх на збут в невеликих приватних майстернях Косова. У 1920-1930-х роках в Косові працювало більше десяти таких майстерень.

Активно розвинулось ткацьке ремесло після Першої світової війни. Зріс мистецький рівень після того, як у Косові в 1922 році була заснована спілка «Гуцульське мистецтво», яку очолив М. Кириленко. Згодом з'явилося ще одне українське підприємство – «Гуцульщина» під орудою М. Горбового.

У спілці відродили давні рецепти фарбування вовни рослинними барвниками, впровадили для виробництва килимів горизонтальні ткацькі верстати з широким бердом і опанували гребінкову техніку тkania. На початку діяльності спілки народні майстри ткали килими за народними мотивами, а в 1930-х роках для проектування килимів почали залучати професійних художників, розробки яких мали продуманий модерністичний характер. У 30 – ті роки ХХ ст. ткацький промисел отримав продовження в багатьох селах Гуцульщини, значно збільшилося виготовлення килимів. Дослідник В. Залозецький, описує, що цілі села славились ткацькими виробами: Брустури і Яворів – доморобними сукнами, Тюдів і Річка – запасками і поясами, Косів – полотнами, скатертинами, рушниками та веретами. Оскільки до нашого часу дійшли зразки тканих виробів того періоду – можемо стверджувати про формування локальних художніх ознак тканин Косівщини.

Косівські ткані вироби славились своєю якістю та художньою виразністю і продавались в багатьох містах Польщі, а також вивозились за кордон. Попитом користувалися не лише килими, верети, ліжники, рушники а й одягові тканини .

Спілка «Гуцульське мистецтво» існувала майже двадцять років (1922-1939). Михайло Григорійович Куриленко доклав багато зусиль, щоб об'єднати дрібні кустарні майстерні в єдине ціле підприємство на Гуцульщині [4, 46]. Завдяки цій історичній постаті гуцульське ткацтво піднялось на високий мистецький рівень. Була поставлена та до певної міри виконана мета відродити старий український килим на основі стародавніх ткацьких традицій: ручного виготовлення тканин, підготовки сировини, прядіння ниток, фарбування природними барвниками, вибивання, ворсування. Основним завданням було забезпечити майстрів роботою та необхідним матеріалом й сировиною, допомагати їм у конкурентній боротьбі отримувати прибуток, знаходити ринки збуту для тканих виробів. Поряд із цим планувалося естетичне вдосконалення виробництва через розвиток місцевого самобутнього гуцульського стилю, створення нових зразків. Водночас було заплановано вивозити продукцію в міста Галичини та за її межі на промислові ярмарки, влаштовувати виставки виробів членів спілки, які б могли популяризувати гуцульське мистецтво, збільшувати попит на цю продукцію та давати заробіток гуцульським майстрам.

Як уже було зазначено, ткацтво стало найпоширенішим ремеслом не лише в Косові, а й у приміських селах, де ним займалися цілі родини. Навчання ремеслу відбувалося індивідуально, у власній родині чи майстерні знайомого ткача.

Для фахової підготовки ткачів, здатних працювати на фабриках, у Косові відкрито ткацьку школу під егідою Ткацького товариства [4, 29].

Наприклад, у 1887 році у Косівській ткацькій школі навчалось 37 майбутніх ткачів, а в 1891- му – 33 учні [7, 62]. У ткацькій школі працювали здібні і талановиті педагоги. Найобдарованішим серед них вважався Броніслав Баб'юк. Директором ткацької школи був Станіслав Бурса. Школа утримувалася на заробітчанські кошти учнів за реалізовану продукцію, зроблену їхніми руками, та на пожертвування місцевого населення. Ткацька школа проіснувала до 1939 року [5, 77].

Іншим закладом, у якому діти та молодь оволодівали ткацькою професією, була ткацька майстерня І. Грушковського. Тут оволодівав майстерністю після закінчення ткацької школи Роман Горбовий, відомий майстер художнього ткацтва. Індивідуально навчали ремеслу досвідчені майстри, такі як: М. Горбовий, М. Ганущак, М. Джуранюк, П. Дзубей та інші. Художньому ткацтву як виду декоративно-ужиткового мистецтва почали навчати лише в 1939 році в Косівській промисловій школі гуцульського мистецтва [4,31].

У 1939 році на цій базі було відкрито училище прикладного та декоративного мистецтва. Засновники та перші його керівники – Михайло Григорійович Кириленко, Микола Михайлович Гулейчук. Підґрунтям для створення відділу були багатогранні традиції гуцульського ткацького, килимарського, вишивального мистецтва.

Перший набір студентів відбувся у 1940 році. Тоді він мав назву «Відділ жіночих робіт домашнього господарства», а з 1941 року – «Відділ художнього ткацтва».

Перший випуск спеціалістів відділу художньої вишивки, крою та ткацтва відбувся в 1950 році [5, 79].

Очоловувала його видатний майстер гуцульського ткацтва, член спілки художників України, заслужений майстер народної творчості Ганна Юліанівна Герасимович.

У повоєнні роки відродженням школи займається художник Олексій Соломченко. Вивчаються традиції мистецтва краю, формується педагогічний колектив із висококваліфікованих майстрів народного мистецтва, професіоналів-художників. М. Куриленко запросив до співпраці та консультацій відомих художників Галичини. Серед них Олена Кульчицька, славна малярка й графік, випускниця віденської художньо-промислової школи; Святослав Гординський – графік, маляр, що здобув мистецьку освіту у Львові, Берліні та Парижі; Ярослава Музика, що навчалася графіки й малярства в Парижі. А також художники-політемігранти з «Великої України», зокрема професійний графік Павло Ковжун, який здобув мистецьку освіту в Києві; графік Роберт Лісовський, випускник Берлінської Академії мистецтв; живописець і графік Петро Холодний (син), який навчався в студії пластичних мистецтв в Празі, а згодом у Варшавській Академії мистецтв; живописець і графік Микола Бутівич, який студіював мистецтво у Празі, Берліні та Лейпцигу. Досі не досліджені взаємовпливи, яких зазнали у процесі творчого спілкування, з одного боку, митці-професіонали європейського рівня, а з іншого — майстри народного мистецтва. Проте перебування на Гуцульщині художників збагатило новими мотивами, темами, у всіх них з'явилися графічні або малярські твори гуцульської тематики. Високий професіоналізм відчувається і в «куруленківських» килимах, меблях, виготовлених за допомогою графіків та живописців.

У 1955 році рішенням Укрпромради ткацько-килимарський відділ в Косівському училищі був закритий з причин близькості розташування Вишницької та Косівської шкіл прикладного мистецтва. Однак художнє ткацтво на Косівщині продовжувалось розвиватись і вилилось у розмаїття творчих майстрів, якими пишається сьогодні вся Україна. Це Роман Горбовий, Микола Ганушак, Йосип Джуранюк [7,63].

В 70 – тих роках відбувається будівництво приміщень провідного учбового закладу на Гуцульщині – Косівського технікуму народних промислів.

У 80 – тих роках під керівництвом К.Р.Сусака проведено реконструкцію майстерень, кабінетів, аудиторій відповідно до фахової спрямованості.

У 1989 році в Косівському коледжі при відділенні художнього ткацтва була сформована група талановитих та фахово-підготовлених викладачів: Жаворонкова В. В., Дранчук З. Б., Гордійчук О. З., Приймак Д.А., Соколовська О. З., яка за досить невеликий відрізок часу зуміла при відділлі впровадити ґрунтовне вивчення основ народного мистецтва і осмислити його прадавні традиції.

В 1995 році Міністерство освіти України провело атестацію на відповідність освітньої діяльності закладу. Атестаційна комісія учбового закладу визнала відповідність статусу навчального закладу II рівня акредитації і зі спеціальності “Прикладне та декоративне мистецтво” за сімома спеціалізаціями, до їхнього складу входило і художнє ткацтво.

В жовтні 1995 року Кабінетом Міністрів України за погодженням з Міністерством освіти, Міністерством фінансів училище реорганізовано в коледж.

20 липня 2000 року коледж акредитовано за III освітньо-кваліфікаційним рівнем і перейменовано в Косівський державний інститут прикладного та декоративного мистецтва.

Останні 5 років інститут працює в єдиному навчально-методичному комплексі із Львівською академією мистецтв. З 2006 року наказом Міністерства освіти та науки України Косівський інститут прикладного та декоративного мистецтва введений у структуру Львівської національної академії мистецтв.

В навчальний процес вводяться етнографічні практики, академічні завдання з елементами дослідницької роботи, вивчення творчості народних майстрів шляхом проведення виставок та аналізу їх творів, пізнання і відродження забутих технік, технологій. Саме завдяки збереженню традицій народного ткацтва в Україні, а саме в Косові, значним і помітним явищем стає сучасний текстиль.

Поглиблене вивчення місцевого виробництва на базі широкого порівняльного матеріалу переконує в тому, що локальні особливості виступають тільки різновидністю багатогранного в своїх формах народного мистецтва і є виразом творчої винахідливості, художніх уподобань і тих багатих надбань, які нагромадив народ упродовж віків у галузі художнього ткацтва.

Спілка «Гуцульське мистецтво» дала поштовх зросту мистецького рівня, косівським тканим виробам. Протягом всієї історії розвитку народного мистецтва Гуцульщини, майстри створили шедеври, які показують невичерпний самобутній мистецький талант. Найважливішим явищем народного ткацтва є безперервний процес появи нових талановитих майстрів з яскраво вираженою творчою індивідуальністю. Їхня творчість викликає у людей глибоке естетичне хвилювання, захоплення вмінням переконливо й емоційно втілювати в своїх творах життя. Здебільшого це люди подиву гідної працездатності та життєрадісності. Дивовижна сила художнього обдарування виявилася у їх хисті створювати вироби високої художнього цінності, нести у життя гуманістичні ідеали, красу, добро, радість.

Сьогодні фахова школа ткацтва Косівського інституту знана, вона є еквівалентом довершеності й майстерності, за нею стоїть багаторічна висока мистецька культура, новаторсько-експериментальний пошук та нові мистецько-естетичні відкриття. Вона базується на засадах вивчення збереження та інтерпретації ткацько-килимарського ремесла краю.

Література:

1. Археологія Української РСР : в 3 т. – К. : Наукова думка, 1971. – Т. 1. – 452 с.
2. Богатчук О. Спілка «Гуцульське мистецтво» у Косові / О. Богатчук // Народний Дім: науково-теоретичний журнал Коломийського народного м-ва Гуцульщини та Покуття імені Йосафата Кобринського. – Коломия : Міська друкарня, 1995. – № 7. – 40 с.
3. Гуцульщина: Історико-етнографічне дослідження / відп. ред. Ю. Г. Гошко. – К. : Наукова думка, 1987. – 471 с.
4. Пелипейко І. А. Косів: люди і долі / І. А. Пелипейко. – Косів: Писаний Камінь, 2001. – 368 с.
5. Пелипейко І. А. Ткацькі ремісничі школи Косівщини на рубежі двох століть (XIX–XX) / І. А. Пелипейко. – Косів : Писаний Камінь, 2002. – 77 с.
6. Пелипейко І. А. Шотландка про Гуцульщину / І. А. Пелипейко // Гуцульська школа. – Яворів : [б. в.], 1999. – № 1. – 70 с.
7. Сіреджук П. О. Освіта Галицької Гуцульщини у XVIII–XIX ст. / П. О. Сіреджук // Гуцульська школа. – Яворів : [б. в.], 1996. – № 1. – 70 с.